

KADROVSKA REPRODUKCIJA V POKLICNEM IZOBRAŽEVANJU

Janez Kolenc

Pedagoški inštitut, Ljubljana

Uvod

Če hočemo razumeti delovanje kadrovske reprodukcije, potem se moramo vprašati po teoretičnih modelih trga dela, ki razlagajo sodobne pogoje, pod katerimi se določeni poklici reproducirajo. V splošnem¹ lahko navedemo tri glavne modele, ki izhajajo iz različnih kontekstov in obdobjih industrializacije:

- tekmovalni model trga dela, ko je bila delovna sila videti še relativno homogena in nizko strukturirana,
- model tekmovanja poslov, ki izvira iz vprašanja o tem, zakaj je isto delo plačano različno po pri različnih delodajalcih, ki sloni na dejstvu, da se delavci zaposlujejo v pogojih vedno večjih tehnoloških sprememb, in
- segmentacijski model, ki je izšel iz opažanj o dualnosti primarnih (trajne službe, stabilna plača) in sekundarnih poslov (začasne službe, nihajoče mezde).

Po prvem modelu se kadrovske reproducirajo delavci večinoma znotraj istega poklica (npr. če je oče pek, bo tudi sin pek) in je v takih pogojih kadrovska reprodukcija večinoma zaprta v ozkih poklicnih krogih, kjer zaradi tega težko nastajajo novi poklici, pa tudi samo poklicno usmerjeno znanje se težko širi zunaj ozkih poklicnih krogov ali socialnih mrež. Tu še ne moremo govoriti o kadrovske reprodukciji, ki bi nastajala v smislu socialnega kapitala,² pač pa o reprodukciji, ki se ne more širiti zunaj določenih naučenih ali priučenih kompetenc. V tem pogledu sam izobraževalni

sistem ne vpliva na kadrovske reprodukcije, pa tudi kadrovska reprodukcija nima povratnega vpliva na izobraževalni sistem.

Hitre tehnološke spremembe pa so prinesle s seboj drugi model trga dela. V tem modelu naraščajo pomen delodajalcev in njihove reproduktivne zmožnosti, da tehnološko hitro posodablja svojo proizvodnjo. S tem ko se tehnologija hitro posodablja, delovno mesto ni več tako statično kot prej. Treba se je stalno izobraževati in usposablјati, da bi lahko sploh delali. Delovno mesto ni več statično in zagotovljeno, zato delodajalci odpuščajo delavce, ki ne morejo več slediti tehnološkim spremembam. V tem modelu se delavci ne morejo več reproducirati znotraj lastnega poklica, ampak se morajo stalno izobraževati in se fleksibilizirati na trgu dela. Z vidika kadrovske reprodukcije to pomeni, da delavci prehajajo iz poklica v poklic in je potem sama reprodukcija kadrov izpostavljena tekmovalnosti, konkurenci za zasedbo določenega delovnega mesta. Kadri se ne reproducirajo več znotraj sebe, pač pa tekmujejo med seboj za zasedbo čim boljšega posla. S tem se kadrovska reprodukcija širi v razširjeno reprodukcijo in nastajajo novi poklici, medtem ko stari izginevajo.

Tretji model pa pomeni, da je trg dela že segmentiran in s tem tudi zasičen, kjer se poudarja predvsem dualnost med primarnimi in sekundarnimi posli. Ta model je torej dober za opis situacije delavca, vajenca, ki se že sam nahaja v dvojnem, dualnem statusu. Hkrati se izobražuje in dela, se izobražuje z delom in dela z učenjem. V tem dvojnem statusu pač vsak delavec pričakuje, da bo lahko reproduciral sebe in poklic, ki mu pripada. Kadrovska reprodukcija v takem modelu ni zagotovljena in posamezni poklici nastajajo in odmirajo, porajajo se novi poklici, z novimi poklici pa ne tudi nova delovna mesta. Tako nastajajo poklici, kjer delovna mesta niso zasedena, in nastajajo delovna mesta, za katera še ni prave poklicne orientacije in ni dovolj velikega zanimanja za njihovo zasedbo. Temu modelu se približuje empirično raziskano področje dualnega sistema poklicnega izobraževanja, ki je predmet tega članka.

Kadrovska reprodukcija v dualnem sistemu (primer Slovenije)

Mehanizem ponudbe in povpraševanja ne zagotavlja skladnosti razvoja vseh poklicnih področij, kar lahko povzroči motnje v kadrovske reprodukciji. Mnogi programi ostajajo prazni, npr. kamnosek, črkoslikar, tapetnik, stavbni steklar, urar, zlatar, vrtnar ... Velike so tudi razlike v razvitosti dualnega poklicnega izobraževanja med regijami. V dualnih programih po-

klicnega izobraževanja, v katere ni vpisa ali je vpis nezadosten, da bi lahko izobraževanje steklo, se zastavlja vprašanje, kdo in kako določa deficitarnost poklicev, ki so lahko v posamezni regiji različni. Naprej se zastavlja vprašanje krepitve in širitve šolske mreže poklicnega izobraževanja ter smiselnosti dualnih programov, ki bi se morali v teh primerih iz deficitarnih razlogov nadomestiti oz. izvajati izključno v šolski obliki, če bi želeli, da ne izumrejo določeni programi poklicnega izobraževanja. Vprašanje je še zlasti smotrno v času tranzicijskega obdobja gospodarstva, za katerega je značilen visok delež storitvenih dejavnosti, ki se ves čas borijo s težavami in v katerih prevladujejo majhna podjetja, od katerih jih veliko izgine s tržišča. Prav tako jih veliko ustanovijo na novo, kar ni najboljši predpogoj za pospeševanje stabilnosti 'dualnega sistema'.

V panogah, ki jih pestijo krize in nihanja na gospodarskem trgu, ni pričakovati pripravljenosti delodajalcev za sodelovanje v programih dualnega sistema z odpiranjem učnih mest ter prav tako ni pričakovati vpisnega odziva mladih za sklepanje učnih pogodb. V takšnih primerih je treba razmišljati o šolskih oblikah izobraževanja z vidika alternacije teorije in prakse oz. izmenjave izobraževanja v šoli in na delovnem mestu pri delodajalcu. Tudi v teh oblikah gre izpostaviti status dijaka, ki ga poleg šolske zakonodaje ureja tudi delovnoppravna zakonodaja. Menimo, da obstajajo trije osnovni razlogi za nezadosten vpis vajencev v posamezne poklicne programe dualnega sistema:

1. zgodovinska kontinuiteta razumevanja reprodukcije zagotavljanja poklicnega in strokovnega izobraževanja, ki sovpada s tranzicijskim prehodom države iz planskega v tržno gospodarstvo tudi na področju izobraževanja;
2. sistemska nedorečenost uvajanja novih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja;
3. neustrezno poklicno usmerjanje učencev v osnovi šoli ali celo 'proti-propaganda' za vpis v programe poklicnega izobraževanja.

Prvo trditev potrjujejo podatki, ki izražajo stopnjo pripravljenosti delodajalcev za prevzem izobraževalnih nalog v dualnem sistemu. Pripravljenost je od panoge do panoge različna glede na objektivne pogoje gospodarjenja in kadrovske potrebe ter glede na pretekle izkušnje s šolami. Podjetja so bila v preteklosti bolj ali manj vključena v praktično izobraževanje dijakov, vendar niso imela pedagoških in finančnih obveznosti. Te so bile v pristojnosti šole. Tudi v programih, kjer se je praktično izobraže-

vanje izvajalo v šolskih delavnicah, so šole del praktičnega izobraževanja, zlasti usposabljanja, prenašale na podjetja, ki so se tako navadila sprejemati kakovostno delovno silo brez pedagoških in finančnih obveznosti. Zaradi tega razloga bi želela podjetja ohraniti šolsko obliko poklicnega izobraževanja.

To so podkrepile tudi tranzicijske tržne razmere, za katere sta značilni veliko število manjših podjetij in zmanjševanje števila velikih podjetij. Obojim so skupna vprašanja ustrezne kadrovske strukture, presežna delovna sila, gospodarski razvoj, prodor na gospodarski trg ... V takšnih razmerah so zbornice in posamezni delodajalci v načelu dualni sistem podprli, vendar pod pogojem državne stimulacije, zlasti v obliki ustrezne davčne politike. Ovira za uvajanje dualnega sistema izobraževanja naj bi bila v tem trenutku nizka akumulacijska sposobnost gospodarstva za kritje materialnih stroškov kot stroškov praktičnega dela učnega procesa, če se vajeniško razmerje uveljavi kot specifična oblika delovnega razmerja (Tome, 2000).

Vzrok za nesistematično uvajanje dualnega sistema vidimo v premajhni informiranosti vodilnih in kadrovskih delavcev glede prednosti poklicnega in strokovnega izobraževanja po dualnem sistemu. To dokazuje, da vzporedno s prenovo izobraževalnih programov ne potekajo v zadostni meri aktivnosti zbornic za pridobivanje in verifikacijo učnih mest. Razvitosti dualnega sistema ne moremo ocenjevati le po številu programov, ki so na razpolago za dualno izvajanje, temveč tudi po realnih možnostih za vključitev mladih v ta sistem. Torej predvsem po razvitosti ponudbe ustreznih učnih mest za praktično izobraževanje (Tome, 2000).

Število programov dualnega poklicnega izobraževanja se je sprva iz leta v leto hitro povečevalo. Od zakonske podlage (leta 1996) se je v petletnem obdobju povečalo za več kot trikrat, tudi število ponudb – prostih učnih mest znotraj določenih poklicev se je povečalo, vendar pa obseg vpisa glede na število sklenjenih učnih pogodb in razvoj šolske mreže te dinamike ni spremljal. Poleg problemov tranzicijskega prehoda podatki nazorno prikazujejo, da postaja poklicno izobraževanje v programih dualnega sistema podvrženo tržnim zakonitostim in nenehnim spremembam razmerja med potrebami delodajalcev in zanimanjem mladine za določene poklice.

Te ugotovitve opozarjajo, da sistemske novosti dualnega sistema poklicnega izobraževanja v obdobju od sprejetja nove šolske zakonodaje za poklicno in strokovno izobraževanje (1996) niso bile razumljene in izvedene v smislu nove „reformske“ strategije, temveč bolj kot eksperimentalni poizkus postopnega prehoda od programov poklicnega izobraževanja,

prilagojenih za obrt, k prenovi poklicnih programov, znotraj katere niso nastale jasne opredelitve in metodologije, na podlagi katere bi prenovljeni programi poklicnega izobraževanja potekali bodisi v šolski ali dualni organizaciji oz. vzporedno. Zato tudi ni zaslediti jasne systemske spodbude države podjetjem oz. delodajalcem, da bi se odločali za sodelovanje v programih poklicnega izobraževanja za dualni sistem.

Ugotavljamo, da gre v tem trenutku na osnovi gospodarskih razmer v Republiki Sloveniji za postopno uvajanje dualne organizacije glede na zmožnost podjetij za zagotavljanje pogojev učnih mest za posamezno panogo. Princip postopnosti uvajanja dualne organizacije izhaja zgolj iz možnosti, da določene panoge oz. posamezna podjetja prevzemajo soodgovornost v poklicnem izobraževanju v smislu kadrovske reprodukcije. V panogah, ki ne izpolnjujejo pogojev, da bi podjetja sama prevzela obveznosti, ki izhajajo iz dualne oblike poklicnega izobraževanja, ostaja osrednja oblika izobraževanja šolska organizacija, za katero je šola sama sposobna izvesti tudi praktični del izobraževanja. Tako imamo stanje, ko zbornice zahtevajo od države stimulatивne mehanizme za spodbujanje delodajalcev k ponudbi učnih mest, na drugi strani pa mora država še vedno ohranjati šolsko obliko poklicnega izobraževanja.

Nikakor ne smemo dovoliti, da bi to rešitev razumel zasebni sektor delodajalcev kot uslugo državi pri izvajanju programov poklicnega izobraževanja. To bi vodilo dualno obliko v klasično obliko vajeništva. V tem primeru ne bi mogli več govoriti o kadrovske reprodukciji s strani gospodarske sfere, kar je odlika dualnega sistema.

Pri razvijanju strategije dualne oblike izobraževanja kot vzporednice šolski obliki in možnosti zagotavljanja primerne števila učnih mest bi morali izhajati iz kriterijev poklicnega profila. Za dualno obliko naj bi se odločali, kadar je kakovost poklicnega izobraževanja odvisna predvsem od praktičnega izobraževanja v naravnih pogojih dela.

Upravičenost kritike strategije vpeljevanja dualnega izobraževanja kot sestavine systemske ureditve poklicnega izobraževanja sledi tudi iz enostranskega izpeljevanja prenovljenih programov na srednji stopnji. Programi dualne oblike nižjega poklicnega izobraževanja še vedno niso zaživel v praksi. Prav tako se do sedaj omejuje programe dualne oblike izobraževanja le na izobraževanje mladine, čeprav je dualna oblika primerna tudi za izobraževanje odraslih v smislu bazičnega poklicnega izobraževanja, dokvalifikacije in prekvalifikacije. Znotraj kategorije odraslih je dualna oblika izobraževanja zlasti primerna za brezposelne. Izobraževanje brezposelnih v obliki delovnega razmerja, sklenjenega zaradi izo-

braževanja, je najustreznejši pokazatelj pravilnosti in ustreznosti poklicne odločitve brezposelnega.

Na podlagi kritike strategije vpeljevanja dualnega izobraževanja v sistem poklicnega in strokovnega izobraževanja Medveš (1999) upravičeno opozarja na strateški premislek o nadaljnjem razvoju prenove poklicnih programov in o stopnji dinamike povečevanja sedanjega deleža vajencev ter predlaga naslednje strateške cilje:

- predvideti postopno rast generacije,
- uvajati nove programe zlasti na področju storitvene dejavnosti,
- opredeliti se do tega, pri katerih poklicih bo šolska oblika izobraževanja ostala prioriteta in edina, pri katerih bo vsaj prehodno obdobje ostala dualna oblika le dopolnitev šolski, kje pa bi ponudili samo dualno obliko,
- izdelati načrt stimulacije delodajalcev,
- zagotoviti ustanavljanje medpodjetniških centrov,
- načrtno spodbujati vpis v dualne programe (Medveš, 1999: 8).

Strategija razvoja mora predstavljati temeljno izhodišče nadaljnje priprave novih programov. Nesmiselno je razvijati številne nove programe in vlagati visoka sredstva v njihovo izdelavo, če ostajajo nezasedeni. Pomembnejše je zagotavljati razmere za njihovo izvajanje in dvig kakovosti izobraževanja.

Načelo postopnosti pri vpeljevanju izobraževalnih programov

V šolskem letu 1997/98 je bila poskusno vpeljana dualna organizacija poklicnega izobraževanja za šest poklicev: avtomehanik, avtoklepar, mizar, zidar, tesar in mesar.

Pripravljeni so bili tudi programi za poklice radiotelevizijski mehanik, usnjarski galanterist, izdelovalec usnjenih in krznenih oblačil, vendar se zaradi pomanjkanja učnih mest in premajhnega zanimanja učencev niso začeli izpeljevati. Izobraževalne programe so začele v šolskem letu 1997/98 izpeljevati šole takole: avtomehanik: Srednja strokovna in poklicna šola Celje, Srednja šola Domžale, Srednja poklicna in strokovna šola Ljubljana Bežigrad, Srednja kovinarska, strojna in metalurška šola Maribor, Šolski center Ptuj – Poklicna in tehniška strojna šola, Šola za strojništvo Škofja Loka, Šolski center Novo mesto – Poklicna in tehniška strojna šola, Šolski center Velenje – Poklicna in tehniška strojna šola;

- avtoklepar: Srednja šola Domžale, Šolski center Ptuj – Poklicna in tehniška strojna šola, Srednja kovinarska, strojna in metalurška šola Maribor, Šola za strojništvo Škofja Loka;
- zidar, tesar: Šolski center Celje – Poklicna in tehniška gradbena šola, Srednja gradbena in ekonomska šola Ljubljana;
- mizar: Srednja lesarska šola Ljubljana, Srednja lesarska šola Maribor, Srednja lesarska šola Škofja Loka;
- mesar: Živilska šola Maribor – Poklicna in tehniška šola.

V šolskem letu 1998/99 je bila dualna organizacija poklicnega izobraževanja vpeljana za programe: frizer (sprejet je bil tudi program za narodno mešano območje slovenske Istre za šole s slovenskim učnim jezikom in italijanščino kot jezikom okolja), klepar-krovec, kuhar, natakhar, cvetličar, instalater strojnih instalacij. Zaradi premajhne ponudbe učnih mest in zanimanja učencev niso začeli izpeljevati programov: tapetnik, stavbni steklar, urar, zlatar, finomehanik.

V šolskem letu 1998/99 so začele šole izpeljevati izobraževalne programe takole:

- frizer: Srednja tekstilna šola Maribor, Srednja strokovna in poklicna šola Celje, Srednja kovinarska in prometna šola Koper;
- instalater strojnih instalacij: Srednja šola Domžale;
- kuhar: Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor;
- natakhar: Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor;
- cvetličar: Vrtnarska šola Celje;
- klepar-krovec: Srednja šola Domžale, Šolski center Ptuj – Poklicna in tehniška strojna šola.

V šolskem letu 1999/2000 so bili pripravljene programi srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji: pek, slaščičar-konditor, vrtnar, slikopleskar, šivilja-krojač. Učnih mest je bilo ponujenih premalo in še za te se niso učenci zanimali, zato se niso začeli izvajati programi: mlekar, kamnosek, črkoslikar, bolničar-negovalec. V tem letu se je začel izpeljevati program tapetnik, ki je bil pripravljen že prejšnje šolsko leto.

V šolskem letu 1999/2000 so začele šole izpeljevati izobraževalne programe takole:

- pek: Živilska šola Maribor – Poklicna in tehniška šola;
- slaščičar-konditor: Živilska šola Maribor – Poklicna in tehniška šola, Kmetijska in gospodinjska šola Šentjur;
- šivilja-krojač: Srednja šola Muta;

- vrtnar: Vrtnarska šola Celje;
- slikopleskar: Srednja gradbena šola Maribor;
- tapetnik: Srednja lesarska šola Škofja Loka.

Za šolsko leto 2000/2001 so bili pripravljene programi: prodajalec (sprejete so tudi prilagoditve programa za narodno mešano območje v slovenski Istri s slovenskim učnim jezikom (SI), za šole z italijanskim učnim jezikom (IS) ter za dvojezično izvajanje na narodno mešanem območju – slovensko-madžarsko), strojni mehanik, električar-energetik, kuhar, natakar – oba prilagojena za narodno mešano območje v slovenski Istri s slovenskim učnim jezikom (SI).

Pripravljena in v strokovnem svetu potrjena sta tudi programa vzdrževalec tekstilij in pečar-keramičar, vendar nista bila razpisana za šolsko leto 2000/2001. *Tabela 1* prikazuje število vseh prenovljenih programov za pridobitev poklicne in strokovne izobrazbe.

Tabela 1: Prenovljeni in novi izobraževalni programi v obdobju 1996–2000

IZOBRAŽEVALNI PROGRAMI	Do šolskega leta 1999/2000	Šolsko leto 2000/01	Skupaj
Nižje poklicno izobraževanje	15	1	16
Srednje poklicno izobraževanje (ds)	29	9 + 2*	38 + 2*
Srednje poklicno izobraževanje (š)	4	2 + 4*	6 + 4*
Srednje strokovno izobraževanje	16	13 + 2*	29 + 2*
Poklicno-tehniško izobraževanje	1	–	1
Poklicni tečaj	6	–	6
Višje strokovno izobraževanje	11	3	14
SKUPAJ	82	28 + 8*	110 + 8*

Vir: CPI, 2001

* Potrjeni programi, vendar niso bili vključeni v razpis 2000/01. Za leta do 2006 glej tabele 1, 2, 3, 4, 5, 6 v prilogi G., ki je shranjena v dokumentaciji Centra za evalvacijske študije na Pedagoškem inštitutu.

Podatki kažejo, da je pri prenovi programov imela prednost dualna organizacija, in sicer zaradi:

- delitve pristojnosti za poklicno izobraževanje med ministrstvom za šolstvo in drugimi ministrstvi (zlasti za delo in gospodarstvo) ter zbornicami in
- iz razloga, da je bilo treba obrti prilagojene programe, ki so se postopno razvijali po letu 1990, nadomestiti z novimi programi v dualni organizaciji.

Do šolskega leta 1999/2000 so šole od 29 programov srednjega poklicnega izobraževanja v dualni organizaciji izpeljevale 19 programov. To pomeni, da ponudba učnih mest in zanimanje učencev za nekatere poklice ne sledita razvoju programov.

Ugotovitev ponazarjajo podatki o razpisu učnih mest delodajalcev pri obeh zbornicah (obrtna, gospodarska) in njihova zasedenost na podlagi sklenjenih učnih pogodb.

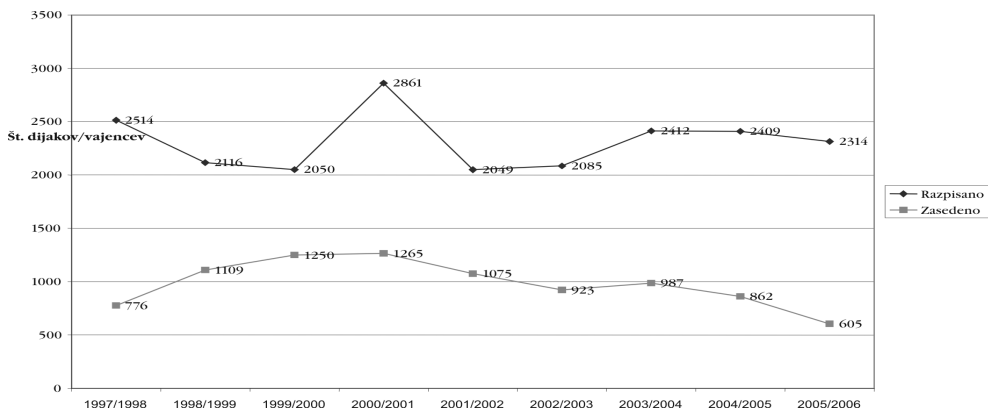
*Tabela 2: Skupno število razpisanih učnih mest in zasedenost na podlagi sklenjenih učnih pogodb od šolskega leta 1997/98 do 2005/06**

Šolsko leto	Učno mesto		Skupaj
	razpisano	zasedeno	%
1997/1998	2514	776	30,86
1998/1999	2116	1109	52,41
1999/2000	2050	1250	60,97
2000/2001	2861	1265	44,21
2001/2002	2049	1075	52,46
2002/2003	2085	923	44,26
2003/2004	2412	987	40,92
2004/2005	2409	862	35,78
2005/2006	2314	605	26,14
SKUPAJ ZA OBDOBJE 1997-2006	20810	8852	42,53

* Podatki so ažurirani na osnovi baze, ki jo je v letu 2006 pripravila Polona Kelava. Gre za skupno bazo podatkov Obrtne in Gospodarske zbornice Slovenije. (Vir: PI, 2006)

Primerjava razpisa in zasedenosti učnih mest na podlagi sklenjenih učnih pogodb za posamezna šolska leta kaže, da se odstotek zasedenosti iz leta v leto spreminja - od 30,86 % v prvem letu izpeljevanja dualne organizacije do 60,97 % v tretjem letu in vnovičnega padca na 44,21 % v šolskem letu 2000/01. Povprečna zasedenost učnih mest v obdobju od 1997 do 2006 je razmeroma nizka, in sicer 42,53-odstotna. Posebej je opazen upad zasedenosti učnih mest v obdobju do leta 2001/2002, ko v letu 2005/06 lahko ugotovimo le še 26,14-odstotno zasedenost učnih mest. Razkorak med razpisanimi in zasedenimi učnimi mesti v obdobju 1997-2006 je najbolj razviden iz grafikona časovne vrste, ki ga prikazujemo spodaj.

Grafikon 1: Razpisana in zasedena učna mesta v obdobju 1997–2005

Grafikon 1 nam nazorno kaže stalni razkorak med razpisanimi in zasedenimi učnimi mesti v celotnem obdobju uvajanja dualnega sistema izobraževanja v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem. Na začetku uvajanja novih programov je bil ta razkorak največji, kar je razumljivo, saj trg ponudbe in povpraševanja še ni mogel zaživeti. Opazimo tudi lahko, da je bila ponudba skozi leta dokaj enakomerna, v letu 2000/2001, pa je celo poskočila, povpraševanje vajencev pa ima zaznaven trend upadanja skozi celotno obdobje. Na podlagi takšne dinamike ponudbe in povpraševanja na trgu poklicev v dualnem sistemu lahko sklepamo naslednje:

- Stalen razkorak med ponudbo in povpraševanjem govori o tem, da je ponudba oz. povpraševanje po poklicih v dualnem sistemu od začetka njihovega uvajanja vseskozi višja od povpraševanja, kar pomeni, da trg oz. delodajalci potrebujejo poklice takšnega profila. To pa pomeni, da z delodajalske strani obstaja večja potreba po tovrstnem zaposlovanju, kot pa jo je trg zmožen zagotoviti, saj interes s povpraševanja (vajencev) temu ne sledi. Zato se je treba vprašati po vzrokih za takšen razkorak.
- Krivulji ponudbe in povpraševanja po poklicih v dualnem sistemu kažeta tudi na to, da je bil razkorak največji na začetku, škarje pa so se znova začele razpirati po letu 2001/2002, ko je povpraševanje začelo upadati kljub enakomerno izraženi ponudbi. Treba je poudariti, da se je po letu 2001/2002 zanimanje dijakov/vajencev za poklice v dualnem sistemu začelo še dodatno zmanjševati in v letu 2005/2006 doseglo najnižjo točko od začetka uvajanja dualnega sistema izobraževanja.

Z vidika deleža naraščanja ali upadanja deleža zasedenosti učnih mest je treba upoštevati dinamiko sklenjenih učnih pogodb znotraj posamezne-

ga poklica oz. panoge za program dualnega izobraževanja. Skupni delež zasedenosti učnih mest, ki do leta 2000/2001 narašča, je odraz kumulacije povečevanja letnega števila vpisov v nove poklice oz. programe dualnega izobraževanja. V večini poklicev oz. programov dualnega izobraževanja delež zasedenosti učnih mest pada. Poklice bi glede na razmerje med ponudbo in zasedbo učnih mest lahko razvrstili v tri skupine:

- uravnotežena ponudba in povpraševanje (razmeroma velika ponudba in tudi povpraševanje za poklice avtomehanik, mizar, kuhar, cvetličar, frizer); podatki po letu 2001 pa kažejo uravnoteženo ponudbo in povpraševanje še za poklica avtokaroserist in slašičar-konditor;
- velika ponudba in majhen odstotek zasedenosti učnih mest za poklice zidar, tesar, natak, klepar-krovec, mesar, električar-energetik, instalater strojnih instalacij; podatki po letu 2001 pa kažejo nesorazmernost med ponudbo in povpraševanjem še za poklice avtoklepar, avtoličar, konstrukcijski mehanik in oblikovalec kovin;
- majhna ponudba in majhen odstotek zasedenosti ali popolna nezasedenost učnih mest za poklice kamnosek, črkoslikar, tapetnik, stavbni steklar, urar, zlatar, vrtnar; podatki po letu 2001 pa kažejo splošno nezanimanje za poklice dimnikar, električar-elektronik, finomehanik, izdelovalec usnjenih in krznjenih oblačil, lončar, monter konstrukcij, predelovalec polimerov in stavbni mehanik.

Takšna gibanja na področju ponudbe in povpraševanja po poklicih v dualnem sistemu smo posebej analizirali v obdobju 1997-2006 in prišli do naslednje ugotovitve.

Navedeni podatki kažejo, da mehanizem ponudbe in povpraševanja ne zagotavlja skladnega razvoja vseh poklicnih področij, to pa lahko pospešuje motnje v kadrovske reprodukciji. Videti je, da nimamo razvite systemske strategije in tudi ne jasnih odgovorov na vprašanje, s katerimi ukrepi spodbujati enakomernejši razvoj tega področja.

Zato lahko razumemo nenehne zahteve delodajalcev, da se z različnimi spodbudami države (neposredno financiranje nagrad vajencev, pedagoško-andragoško izobraževanje, davčne stimulacije in podobno) zagotavljajo možnosti za izobraževanje v podjetjih.

Osip v funkciji kadrovske reprodukcije

Pred letom 1990 je bil osip v Republiki Sloveniji relativno velik. Požarnikova navaja za obdobje sedemdesetih in osemdesetih let: »Cilja, razširiti srednješolsko izobraževanje na celotno generacijo, še nismo dosegli, 5 % do 10 % tistih, ki uspešno zaključijo osnovno šolo, se ne vpiše v srednjo šolo. Osip v srednjih šolah znaša približno 20 %. V letih 1989–90 se je približno 61 % tistih, ki so se vpisali v srednjo šolo, odločilo za štiriletne šole (približno 22 % jih je obiskovalo gimnazijo), 31 % za triletno, preostanek pa za krajše oblike šolanja (2 leti in manj). Takšno hierarhijo bi s tradicionalnega stališča lahko razlagali kot odraz procesa družbene selekcije, povezane z uradnim in skritim kurikulumom šol in ne kot odraz različnega odnosa in reakcij dijakov do zahtev, ki jim nalaga obvezno in neobvezno šolanje« (V: Sander, 1998: 8).

Za obdobje prve polovice devetdesetih let (do šolske reforme 1996) Ministrstvo za šolstvo in šport navaja, da »2 % do 3 % populacije, ki je uspešno zaključila osnovnošolsko izobraževanje, ni nadaljevalo šolanja na sekundarni ravni« (Trbanc, 2000: 7).

Tabela 7: Osip glede na vrsto programov sekundarnega izobraževanja za generacije vpisa 1991/92, 1992/93, 1993/94

	Generacija vpisa 1991/92	Generacija vpisa 1992/93	Generacija vpisa 1993/94
Vrsta izobraževalnega programa	% osipa po petletnem obdobju	% osipa po petletnem obdobju	% osipa po petletnem obdobju
Nižje poklicno izobraževanje	21,3	29,4	31,9
Srednje poklicno izobraževanje	26,8	18,6	16,6
Srednje poklicno-tehniško izobraževanje	14,9	12,8	11,9
SKUPAJ: Poklicno izobraževanje	20,4	16,2	15,0
Splošnoizobraževalni programi (gimnazija)	5,9	7,0	6,5
SKUPAJ: sekundarno izobraževanje	17,2	14,1	13,0

(Trbanc, 2000, 8)

OPOMBA: za obdobje petih let.

Z leti je razviden odstotek zmanjševanja osipa, od šolskega leta 1991/92 do 1993/94 za 4,6 % skupaj na vseh ravneh poklicnega izobraževanja. Največji osip, ki z leti narašča, se veže na programe nižjega izobraževanja in znaša 31,9 % za šolsko leto 1993/94. Zelo visok osip, ki upada, zasledimo tudi za programe srednjega poklicnega izobraževanja, in sicer znaša 16,6 % za šolsko leto 1993/94. Velike razlike glede deleža osipa so med programi poklicnega izobraževanja znotraj posamezne stopnje.

Trbančeva navaja za generacijo, ki se je vpisala v šolskem letu 1993/94, največji osip na stopnji nižjega poklicnega izobraževanja za program šivilja, skoraj 40-odstotni osip, na stopnji srednjega poklicnega izobraževanja za program obdelovalec kovin 27-odstotni osip in na stopnji srednjega tehniškega izobraževanja za program trgovski tehnik 33,6-odstotni osip. Osip v splošnoizobraževalnih (gimnazijskih) programih je relativno konstanten, 6,5 %. V povprečju se je osip na področju sekundarnega izobraževanja zmanjšal na 13 % (Trbanc, 2000: 11).

Po podatkih Zavoda za šolstvo RS velja, da 8 % učencev (vpisane generacije) ponavlja letnik, zlasti prvi in drugi letnik. Okoli 77 % učencev, ki ponavljajo letnik, ga v drugem letu uspešno zaključijo. Glede na celotni delež osipa se 40 % do 50 % osipa dogodi v prvem letniku, 30 % v drugem letniku, 20 % v tretjem letniku in le izjemoma v četrtem letniku (Trbanc, 2000: 12).

Delež osipa v programih poklicnega izobraževanja je dvakrat večji (15,0 %) od osipa v splošnoizobraževalnih (gimnazijskih) programih (6,5 %) (Trbanc, 2000).

Poudariti moramo, da ti podatki prikazujejo stanje osipa v času pred reformskimi novostmi. Novi oz. prenovljeni programi na področju poklicnega izobraževanja so se v skladu z novo šolsko zakonodajo (1996) začeli izvajati v šolskem letu 1997/98, zato bo mogoča natančnejša analiza sprememb po preteku obdobja petih let. Nujno potrebna pa je sprotne evalvacija, ki omogoča glede na fleksibilnost sistema sprotne izboljšave.

Medveš navaja, da »povprečen osip v dualnem (oz. prej obrti prilagojenem) sistemu znaša okoli 26 %, kar je ugotovljeno na podlagi petletnega spremljanja vpisane generacije, medtem ko je osip v nižjih poklicnih šolah (ali v ustreznih prejšnjih oblikah izobraževanja) okoli 30 %. Osip je izračunan kot delež dijakov, ki niso končali šolanja pet let po vpisu« (Medveš, 2000: 25).

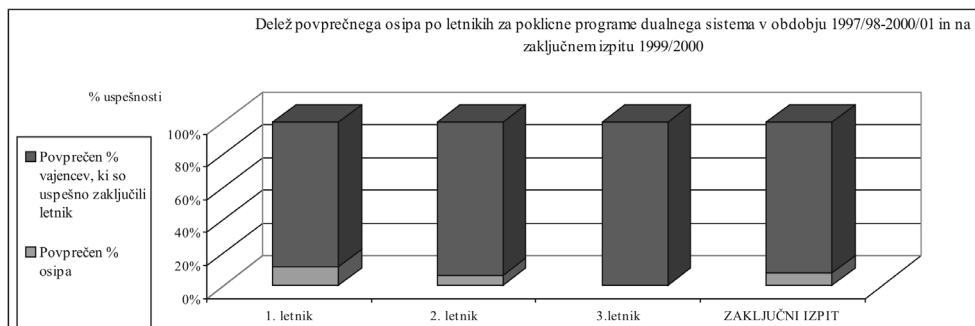
Tabela 3: Delež osipa vpisane generacije po letnikih za poklicne programe dualne oblike v šolskem obdobju 1997/98–2000/2001 in na zaključnem izpitu 1999/2000

OSIP GENERACIJA	% osipa v šolskem letu 1997/98	% osipa v šolskem letu 1998/99	% osipa v šolskem letu 1999/2000	% osipa na zaključnem izpitu v šolskem letu 2000/2001
Generacija 1997/98	11,82	5,06	0,52	7,86
Generacija 1998/99		10,07	7,06	
Generacija 1999/2000			12,31	

Tabela 4: Delež povprečnega osipa po letnikih za poklicne programe dualne oblike v obdobju 1997/98–1999/2000

	% osipa v šolskem letu 1997/98	% osipa v šolskem letu 1998/99	% osipa v šolskem letu 1999/2000
LETNIK	1. letnik	2. letnik	3. letnik
Povprečen % osipa	11,40	6,06	0,52

Grafikon 2:

Grafikon 2 prikazuje delež osipa generacije po letnikih za posamezno šolsko leto za poklicne programe dualne oblike, ki so se izvajali v šolskih letih 1997/98, 1998/99 in 1999/2000. Primerjava osipa v prvih letnikih in drugih letnikih kaže na relativno izenačeno velikost osipa za posamezni letnik. Relativno izenačen osip za posamezni letnik izobraževanja veča možnost iskanja vzrokov za osip v zahtevnosti programov izobraževanja ter zmanjšuje možnost vzrokov za osip v posebnostih populacije učencev.

Iz tabele je razviden največji delež osipa, ki znaša 11,4 % vpisane generacije v prvem letniku poklicnih programov v dualni obliki, sledi drugi letnik s povprečnim deležem osipa 6,06 % in tretji letnik z 0,52-odstotnim osipom, v katerem je osip zgolj izjema, saj praviloma izdelajo vsi učenci oz. vajenci.

Pri interpretaciji podatkov je treba opozoriti na zelo nizek numerus populacije (2450 učencev) glede na celotno šolajočo se populacijo v kratkem časovnem obdobju (3 šolskih let), kar lahko vpliva na nižjo zanesljivost podatkov in nižjo vrednost posploševanja ugotovitev.

Osip vajencev na zaključnem izpitu za poklicne programe dualnega sistema, ki so v šolskem letu 1999/2000 prvič pristopil k izvedbi zaključnega izpita, je bil 7,86 %.

Tabela 5: Uspeh zaključnega izpita v programih sekundarnega izobraževanja 1999/2000

	Spomladanski rok % pozitivnih	Jesenski rok % pozitivnih	Povprečen uspeh oz. ocena (jesenski rok)
Dveletni programi	97,0	100,0	3,71
Šolski triletni programi	82,0	93,7	3,13
Obrtni triletni programi	86,5	95,1	3,03
Dualni triletni programi	86,3	88,0	3,03
Programi 3 + 2	82,4	94,3	3,46
Štiriletni programi	83,0	92,9	3,21
Poklicni tečaj	88,2	85,7	2,90
Prilagojeni programi	96,6	96,8	3,68
SKUPAJ	87,96	94,07	3,30

(Državni izpitni center, Uspeh na zaključnem izpitu, oktober 2000, 6)

Tabela 6: Generacijski osip v obdobju 3 let, prijavljeni in uspešni na zaključnem izpitu, ter povprečna ocena na zaključnem izpitu v dualni obliki za šolsko obdobje 1997/98 – 2005/2006

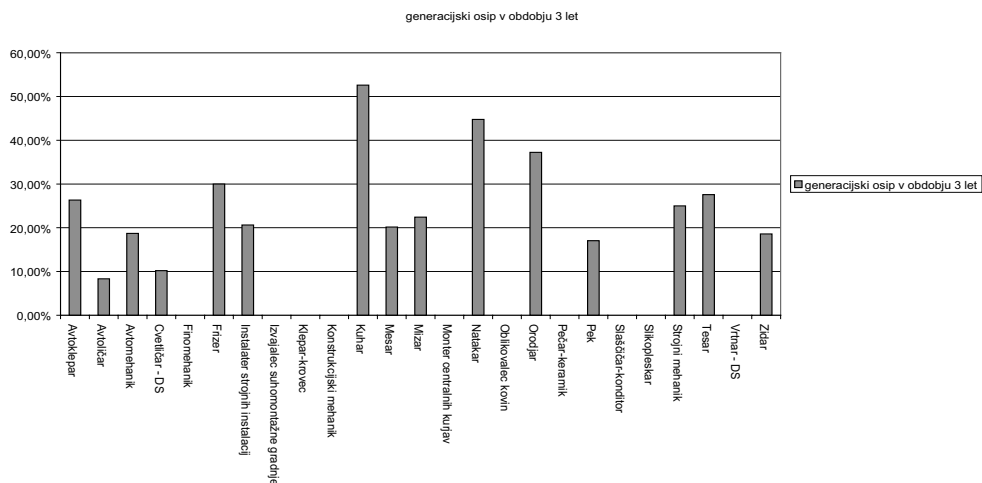
PROGRAM	generacijski osip v obdobju 3 let	% uspešnih na zaključnem izpitu	povprečna ocena na zaključnem izpitu
Avtoklepar	26,32 %	100,00 %	3,26
Avtoličar	8,33 %	100,00 %	3,71
Avtomehanik	18,71 %	99,43 %	3,25
Cvetličar	10,19 %	95,77 %	3,37
Finomehanik	0,00 %	100,00 %	4,5
Frizer	29,99 %	90,93 %	3,02
instalater strojnih instalacij	20,63 %	100,00 %	3,74
izvajalec suhomontažne gradnje	ni podatka	ni podatka	ni podatka
klepar-krovec	0,00 %	100,00 %	2
konstrukcijski mehanik	0,00 %	100,00 %	3
Kuhar	52,59 %	91,49 %	2,56
Mesar	20,17 %	100,00 %	3,32
Mizar	22,44 %	98,56 %	3,23
monter centralnih kurjav	ni podatka	ni podatka	ni podatka
Natakar	44,75 %	89,94 %	2,49
oblikovalec kovin	0,00 %	100,00 %	3
Orodjar	37,22 %	100,00 %	3,17
pečar-keramik	ni podatka	ni podatka	ni podatka
Pek	17,04 %	96,67 %	2,97
slašičičar-konditor	0,00 %	100,00 %	3,3
Slikopleskar	0,00 %	100,00 %	ni podatka
strojni mehanik	25,00 %	100,00 %	3,7
Tesar	27,56 %	100,00 %	2,93
Vrtnar	0,00 %	100,00 %	2,9
Zidar	18,60 %	98,57 %	3,28
SKUPAJ	25,30 %	98,24 %	3.35

(Pedagoški inštitut, študija primera strukturiranega velikega vzorca, interno gradivo, 2007)

Na podlagi analize študija primera, velikega vzorca N = 9439 vajencev, pridobljenega na podlagi prostovoljnega sodelovanja šol, ki so v šolskem obdobju od 1997/98 do 2005/2006 izvajale programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu, ugotavljamo:

- povprečen generacijski osip za obdobje 3 let na celoto programov srednjega poklicnega izobraževanja predstavlja 25,30 %;
- glede na programsko strukturo ugotavljamo generacijski osip za obdobje 3 let:
 - najvišji osip (30 % do 50 %) v programih kuhar in natakar, orodjar,
 - visok osip (15 % do 30 %) v programih frizer, tesar, avtoklepar, strojni mehanik, mizar, instalater strojnih instalacij, mesar, avtomehanik, pek,
 - nizek osip (do 10 %) v programih cvetličar in avtoličar,
 - osipa ni bilo v programih finomehanik, klepar-krovec, konstrukcijski mehanik, oblikovalec kovin, slaščičar-konditor, slikopleskar, vrtnar;

Grafikon 2: Povprečen generacijski osip za obdobje 3 let za programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu v šolskem obdobju 1997/98 – 2005/2006

- delež uspešnih vajencev na zaključnem izpitu je 98,2 %;
- glede na programsko strukturo ugotavljamo uspešnost vajencev:
 - visoka uspešnost (90–98-odstotna) na zaključnem izpitu za programe natakar, frizer, kuhar, cvetličar, pek, mizar, zidar, avtomehanik,
 - 100-odstotna uspešnost za programe avtoklepar, avtoličar, finomehanik, instalater strojnih instalacij, klepar-krovec, konstrukcijski tehnik, mesar, oblikovalec kovin, orodjar, slaščičar-konditor, slikopleskar, strojni mehanik, tesar.

Na podlagi zgoraj opravljene empirične analize lahko trdimo, da je trg dela v dualnem sistemu poklicnega izobraževanja segmentiran in da kadrovska reprodukcija znotraj posameznih poklicnih področij poteka na različne načine. Ponekod ne prihaja niti do enostavne reprodukcije, drugje je ta reprodukcija stoo odstotna, ponekod pa prihaja že do razširjene reprodukcije, ko na podlagi starih poklicev nastajajo tudi novi. Kadrovska reprodukcija je odvisna tudi od stopnje osipa v posameznih učnih programih.

Učni uspeh v funkciji kadrovske reprodukcije

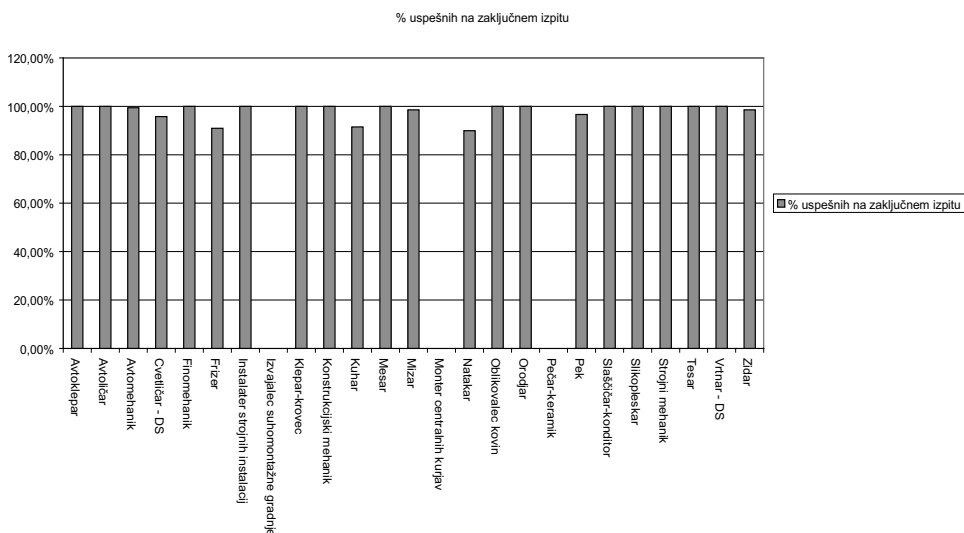
Podatki o učnem uspehu, ki smo jih zbrali v letu 2006, ne kažejo bistvenih odstopanj od povprečij, ki so bila izračunana na podlagi spremljav. Velja ugotovitev, da se uspeh vajencev v dualnem sistemu izobraževanja porazdeljuje z normalno distribucijo, kjer je največ zadostnih in dobrih učencev, uspeh pa narašča z leti.

Če povzamemo empirične ugotovitve, ki so nastale na podlagi metaanalize spremljav in evalvacije izvedene v letu 2006, lahko glede učne uspešnosti vajencev povzamemo naslednje relevantne ugotovitve:

1. Učni uspeh vajencev se razlikuje od tistega, ki ga dosegajo dijaki. Vzrok je verjetno v praktični naravnosti dualnega sistema izobraževanja, ki vajencem omogoča, da svoje teoretično znanje bolj izkoristijo tako v praktičnem izobraževanju kot tudi pri splošnoizobraževalnih in strokovno-teoretičnih predmetih.
2. Učni uspeh je boljši pri praktičnem pouku kot pa pri splošnoizobraževalnih in strokovno-teoretičnih predmetih, kar nas navaja k sklepu, da so dijaki in vajenci, ki se odločijo za dualni sistem izobraževanja, bolj zainteresirani in motivirani za praktične predmete. To je ne nazadnje njihova osnovna poklicna orientacija. Opazimo lahko še to, da vajenci dosegajo boljši učni uspeh pri praktičnem pouku v višjih letnikih, kar je razumljivo, glede na to, da si uspeh izboljšujejo z več izkušnjami v praksi.
3. Učni uspeh se z leti viša, kar potrjujejo podatki spremljave in evalvacije. Za to bi lahko navedli dva glavna razloga, vajenci se z leti »privadajo« načinu izobraževanja, ki jim postane bolj domač, hkrati pa z leti (višji letniki so boljši od nižjih) prihaja do osipa, kjer ostajajo boljši vajenci, slabši pa odpadajo, posledica tega je boljši učni uspeh v višjih letnikih.

4. Med posameznimi poklici nastajajo razlike glede učnega uspeha, vendar te niso tako velike, da bi jih merili v evalvacijski študiji, zato v letu 2006 teh razlik nismo ugotavljali.
5. Gibanje nezadostnih ocen se, odvisno od posameznega programa, giblje med 0,3 in 14 %, kar pomeni, da vendarle obstaja neizenačenost med poklici glede njihove zahtevnosti, saj praviloma v zahtevnejših poklicih vajenci dosegajo slabše rezultate kot v manj zahtevnih.
6. Posebej smo obravnavali učni uspeh na vmesnih in zaključnih izpitih praktične usposobljenosti vajencev. Ugotovimo lahko, da je uspešnost vajencev na zaključnih izpitih praktične usposobljenosti zelo visoka, saj je po popravnih izpitih delež tistih, ki ne naredijo tega izpita, skoraj zanemarljiv – manj kot 3 %.

Grafikon 3: Uspešnost vajencev na zaključnem izpitu za programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu v šolskem obdobju 1997/98 – 2005/2006

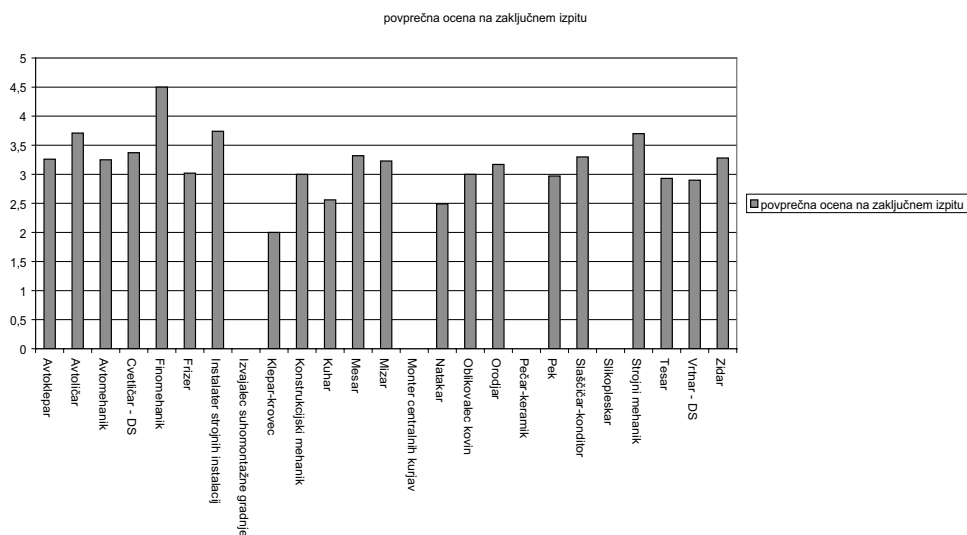

Vir: Pedagoški inštitut, 2007

- Povprečna ocena vajencev na zaključnem izpitu za programe srednjega poklicnega izobraževanja dualni sistem je 3,35;
- povprečna ocena vajencev na zaključnem izpitu za programe:

- finomehanik	4,5
- instalater strojnih instalacij	3,74
- avtoličar	3,71
- strojni mehanik	3,7
- cvetličar	3,37
- mesar	3,32
- slašičičar-konditor	3,3
- zidar	3,28
- avtoklepar	3,26
- avtomehanik	3,25
- mizar	3,23
- orodjar	3,17
- frizer	3,02
- konstrukcijski mehanik	3
- oblikovalec kovin	3
- pek	2,97
- tesar	2,93
- vrtnar	2,9
- kuhar	2,56
- natakar	2,49
- klepar-krovec	2
- izvajalec suhomontažne gradnje	ni podatka
- monter centralnih kurjav	ni podatka
- pečar-keramik	ni podatka
- slikopleskar	ni podatka

Grafikon 4: Povprečna ocena vajencev na zaključnem izpitu za programe srednjega poklicnega izobraževanja v dualnem sistemu v šolskem obdobju 1997/98 – 2005/06

Vir: Pedagoški inštitut, 2007

Na podlagi spremljanja napredovanja generacij v srednjih šolah je mogoče ugotoviti, da se uspešnost vajencev in dijakov tudi z novimi programi ni bistveno spremenila.

Tako kot pred prenovo programov se selekcija v poklicnem izobraževanju opravlja pri splošnoizobraževalnih in strokovno-teoretičnih predmetih. Pomeni, da ni bistvenega napredka v primerjavi z osipom v izobraževanju po programih, prilagojenih za obrt. Iz tega sklepamo naslednje:

- Cilji in vsebine splošnoizobraževalnih programov in teoretičnih predmetov so neprimerni oz. prezahtevni. »Sondažne raziskave med učitelji so pokazale, da ne morejo uresničiti ciljev in doseči postavljenih standardov. Bistvena je pripomba, da pri ciljeh in vsebinah ne gre toliko za zahtevnost kot za abstraktnost« (Medveš, 2000: 25).
- Še vedno nismo dosegli ustrezne programske ponudbe za mlade z nižjimi učnimi zmogljivostmi, saj ostaja tudi v prihodnje neprilagojenost vsebine in ciljev splošnoizobraževalnih in strokovnih predmetov osnovni razlog za velik osip (Medveš, 2000).
- Še vedno je osip v nižjih in srednjih poklicnih šolah najvišji v celotnem šolskem sistemu (Medveš, 2000).

- Vzrok za visok osip predstavlja tudi nezadostna metodična usposobljenost učiteljev. Pouk ni dovolj prilagojen učnim zmožnostim in osebnostnim posebnostim dijakov. Poleg tega so oddelki, v katerih učitelji poučujejo, pogosto kombinirani in vključujejo mladino z vedenjskimi in osebnostnimi težavami kot mladino s posebnimi potrebami. Za takšno situacijo dokaj heterogene populacije večina učiteljev ni ustrezno pedagoško in psihološko pripravljena (Medveš, 2000).

Med vzroke, ki povečujejo možnost osipa, spadajo: nizke učne zmožnosti učencev, majhno (pred)znanje iz osnovne šole, vedenjski problemi, prezahteven izobraževalni program ali prezahtevni učni programi posameznih učnih predmetov, zlasti splošnih in strokovnih oz. teoretičnih, nizka motivacija, napačna, nerealna pričakovanja glede programa ali celo poklica, nezadostno poklicno vodenje med izobraževanjem, majhna prizadevanja posameznih šol za kakovost pouka, slabi pogoji za dodatno programsko implementacijo, nizki normativi, slabo razvito sodelovanje šole z lokalnimi, regionalnimi in strokovnimi inštitucijami na področju zaposlovanja, neustrezna izobrazba učiteljev in drugih izobraževalcev, nestrokoven in monoton didaktično-metodični pristop ...

Medveš (2000: 26) ugotavlja, da »so vzroki za osip zelo kompleksni in jih lahko razvrstimo v sistemske, programske in organizacijsko-didaktične, povezani so tudi s strokovno in pedagoško-psihološko usposobljenostjo učiteljev« (2000: 26). Medveš (2000) predlaga naslednje ukrepe za odpravo vzrokov osipa:

1. *»Na didaktično-metodični ravni:*

- prilagoditi zahtevnost programov učencem z različnimi zmogljivostmi,
- razvijati oblike in metode poučevanja in dela za heterogene skupine tako v razredih kot v delovnem okolju pri delodajalcih,
- razvijati nova učna sredstva,
- didaktično in metodično izboljševati učni proces,
- metodično in didaktično kot ustrezno pedagoško usposabljanje učitelje in mojstre, usposobiti učitelje za poučevanje interdisciplinarno zasnovanih predmetov ...

2. *Na programski ravni bo treba:*

- dopolniti izobraževalno ponudbo, razviti nove in atraktivnejše programe zlasti na področju storitvenih dejavnosti,

- dosledno izpeljati povezovanje izobraževanja in dela, oblikovati model dualne organizacije tudi za nižje poklicne programe ter razviti razne alternacijske oblike in povezovanje teorije s praktičnim delom,
- oblikovati kataloge znanj za medpredmetno, problemsko povezanost in možnost integriranega pouka,
- preučiti zahtevnost ciljev in vsebin izobraževanja ter standarde v katalogih znanj s pedagoškega in psihološkega vidika,
- omogočiti vključevanje novega znanja in ključnih kvalifikacij v obstoječe standarde znanj.

3. *Na izvedbeni ravni:*

- spremeniti normative in standarde tako, da bi spodbujali povezovanje teoretičnega in praktičnega izobraževanja,
- razviti moderne metode poklicnega izobraževanja, ki temeljijo na večji dejavnosti učenca/vajenca,
- razviti materialno-tehnične pogoje, ki ustrezajo novim izobraževalnim programom,
- razviti centre za praktično izobraževanje, ki bi omogočali izvajanje novih izobraževalnih programov po načelih izkustvenega in interaktivnega poučevanja.

4. *V izobraževanju učiteljev je treba:*

- okrepiti pedagoško, psihološko, andragoško in specialnodidaktično usposobljenost učiteljev,
- usposobiti učitelje praktičnega pouka za teoretizacijo praktičnega znanja,
- okrepiti pripravljenost učiteljev za delo s heterogenimi skupinami,
- vzpostaviti sistem mentorstva za učitelje, ki se prvič zaposlijo v poklicni ali strokovni šoli,
- programsko razviti in organizacijsko izpeljati sistem permanentnega izobraževanja učiteljev,
- vključevati učitelje strokovno-teoretičnih in praktičnih predmetov v okviru stalnega strokovnega izpopolnjevanja tudi v neposredni delovni proces. Opravljanje praktičnega dela v okviru najnovejše tehnologije in razvoja organizacije dela bi jim omogočilo lažji tematski izbor in težavnostno prilagoditev učne vsebine učencem v okviru učnega procesa« (Medveš, 2000: 26, 27).

Menim, da k zmanjšanju osipa lahko veliko doprinesejo tako vsebinska struktura kurikula, programska fleksibilnost in odprtost za vključevanje novih vsebin, široka poklicna izobrazba in strokovna usposobljenost, možnost različnih izobraževalnih poti z možnostjo prehajanja na horizontalni ravni programov in nadaljevanje izobraževanja na vertikalni ravni ter sposobnost samoevalvacije posamezne šole in lastnega reševanja problemov kot sumativna evalvacija za posamezne programe na globalni ravni.

Zaključek

Iz povedanega sledi najprej, da se poklici v dualnem sistemu niti enostavno ne reproducirajo, kaj šele, da bi nastajali novi poklici, za katera so razpisana učna mesta. Notranjih vzrokov za to je več. Nam pa gre za to, da bi situacijo osvetlili z vidika izgube ali oploditve socialnega kapitala, ki ga premore dualni sistem poklicnega izobraževanja. Velja splošna zakonitost, da poklici nastajajo in izginjajo glede na potrebe trga delovne sile in tehnološki ter družbeno-strukturni napredek. Ugotoviti pa moramo tudi, da se trg dela ne bo prilagajal izobraževalnim programom, ampak nasprotno, izobraževalni programi se prilagajajo trgu dela. Značilno za vse izobraževalne programe v dualnem sistemu je, da so segmentirani in na ta način prilagojeni segmeniranosti trga dela v Sloveniji. Vendar pa ponudbi delovnih mest zaenkrat še ne sledi tudi interes za zasedbo teh delovnih mest, še več, večina vajencev v dualnem sistemu nadaljuje z izobraževanjem v višjih stopnjah izobraževanja, storitvene dejavnosti pa v Sloveniji še niso tako razvite, da bi posrkale tudi nižje izobraženo populacijo vajencev.

Zato bosta dualnost v izobraževanju in alternacija koncepta, ki bosta ostala, vendar na višji ravni izobraževanja, nižje poklicno izobraževanje pa bo sčasoma izginilo.

Omeniti velja tudi osip v funkciji kadrovske reprodukcije. V programih poklicnega izobraževanja je ta osip dvakrat večji kot v splošnoizobraževalnih (gimnazijskih) programih. Torej že večji osip kaže, da imamo opravka s populacijo, ki je nizko motivirana za uspeh in torej slabše usposobljena tako za zaposlitev kot za nadaljnje izobraževanje. Iz tega sledi, da je tudi osip v funkciji kadrovske reprodukcije tisti dejavnik, ki prispeva k nizki reprodukciji poklicev nižjega izobraževanja. Posledica tega je izginjanje določenih poklicev in slabša reprodukcijska sposobnost celotnega nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja glede na druge izobraževalne programe. Vrednost socialnega kapitala, ki ga dani sistem sicer premore,

se tako zmanjšuje in prenaša na druge stopnje izobraževanja. Ta transfer socialnega kapitala je najbolj opazen pri naraščanju vpisa v višje stopnje poklicnega izobraževanja in v gimnazijske programe.

Vprašanje, ki se postavlja, je, ali segmentiran trg dela sploh še potrebuje nizko usposobljen kader. Kateri programi nižjega poklicnega izobraževanja so sploh še konkurenčni na trgu dela in kakšne kakovosti naj bo ta kader, da bi se nekateri potrebni poklici ohranili v kadrovski strukturi gospodarstva? Še posebej pa je odprto vprašanje konkurenčnosti nižjega poklicnega izobraževanja v povezavi z naraščanjem terciarnega in kvartarnega sektorja slovenskega gospodarstva.

Opombe

- [1] Modele trga dela povzemam po poglavju v knjigi: Zaposljivost v Sloveniji. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2007. Povzemam poglavje A. Krambergerja: Strukturni razlogi težje zaposljivosti mladih v Sloveniji, str. 67–68.
- [2] O socialnem kapitalu je med prvimi pisal Pierre Bourdieu, ki je uporabil pojem v letu 1972 v svoji knjigi *Outline of a Theory of Practice* in ga kasneje pojasnil v nasprotju s kulturnim, ekonomskim in simbolnim kapitalom. V tej zvezi navajam, da je osnovna ideja ta, »... da imajo socialne mreže vrednost. Tako kot izvijač (fizični kapital) ali visokošolska izobrazba (človeški kapital) lahko povečajo produktivnost (tako individualno kot kolektivno), torej socialni stiki vplivajo na produktivnost posameznikov in skupin« (Putnam, 2000 : 12).

Literatura

- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Medveš, Z. (1999). Ugotovitev in ocena stanja pri izvajanju dualnega sistema poklicnega izobraževanja. V: *Dualni sistem danes za jutri*, Celje: Obrtna zbornica Slovenije, str. 6–12.
- Medveš, Z. (2000). Zagotavljanje temeljne poklicne oz. strokovne izobrazbe vsem. V: *Ocena reforme poklicnega in strokovnega izobraževanja ter predlogi za prihodnji razvoj*, Ljubljana: Phare – Mocca, str. 24–27.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Tome, M. (2000). *Poročilo o spremljanju programov poklicnega izobraževanja – poskusno uvajanje dualnega sistema, CPI RS, interno gradivo*. Ljubljana, november.
- Trbanc, M. (2000). *Overview of the disadvantage youth problem and the contribution of a certification system*, Fakulteta za družbene vede. Ljubljana: Phare–Mocca.
- Zaposljivost v Sloveniji. (2007). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.